

autorem posledního příspěvku zaměřeného na jeden z ústředních aspektů činnosti univerzit, tedy jejich roli výukových zařízení. Představuje v něm proto metodologii a koncepty dějin vzdělávání a vzdělanosti.

Ke kýžené úrovni kolektivních monografií posouvá publikaci, vzniklou na základě několika předchozích konferencí, nejen mimořádně pečlivá redakce (jak může potvrdit i český spoluautor), ale například i jmenný rejstřík.

Petr Svobodný

Miroslav Vaněk – Pavel Mücke, Třetí strana trojúhelníku.

Teorie a praxe orální historie

Karolinum a FHS UK, Praha 2015, 328 s., 2. přepracované a doplněné vyd., ISBN 978-80-246-2931-5

Tato fakulta bude rudá! a Náměstí Krasnoarmějců 2,¹ dva ilustrativní příklady užití orální historie na půdě Karlovy Univerzity. Přidejme k nim i Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation v CVH Malach při MFF UK, jehož databáze obsahuje i životopisné rozhovory v českém jazyce. Orální historie pomáhá interpretovat dějinný úsek československých a českých dějin především druhé poloviny 20. století, reflektováno je hlavně téma a období tzv. normalizace.²

Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, oba z Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, jsou autory knihy *Třetí strana trojúhelníku*, která vyšla poprvé v roce 2011 (293 s.) a navazuje na jejich dříve publikované práce.³ Autoři sami považují knihu za manuál, k jehož sepsání je vedl zájem okolí a jejich vlastní snaha podělit se o osobní zkušenosti z teorie a praxe orální historie. Název knihy inspirovala přednáška historika Michaela Frische, v níž popsal orální historii jako jednu ze tří stran/vrcholů trojúhelníku zdrojů a přístupů. Zbýlé jsou „event story“ (klasické dějiny velkých událostí) a „life story“ (paměť v širším smyslu, i s lidským a laickým prožíváním minulého). Cíl orálně historického snažení potom autoři popisují etymologickým příměrem. Je bezúčelné snažit se jen „ulovit“ co největší počet motýlů. Sběr není cílem, tím je až utřídění, jímž vznikne hodnotná sbírka.

Kniha je psána srozumitelně, s příklady, příklady, ověřenými zkušenostmi. Jako celek se skládá ze tří částí. První představuje teoretický a historiografický náhled na orální historii i obecnou problematiku paměti. Věnuje se terminologii, zrodu orální historie a jejímu vývoji ve vybraných státech i genezi v českém prostředí. Druhá část knihy je praktickým protipólem první, zabývá se úskalími realizace orálně historického výzkumu. Shrnuje nejnovější trendy v oblasti metodologie a metodiky vedení rozhovorů, přináší přehled analytických

¹ Jiří HOLÝ – Katka VOLNÁ (edd.), *Tato fakulta bude rudá! Katedra české literatury Filozofické fakulty Karlovy univerzity očima pamětníků a dokumentů*, Praha 2009; Jakub JAREŠ – Matěj SPURNÝ – Katka VOLNÁ a kol., *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*, Praha 2012.

² Např. knihy z edice *Orální historie a soudobé dějiny*: Miroslav VANĚK – Lenka KRÁTRÁ (edd.), *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*, Praha 2014; Pavel MÜCKE, *Místa paměti druhé světové války. Svět vojáků československého zahraničního odboje*, Praha 2014.

³ Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004; Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007; Miroslav VANĚK, *O orální historii s jejími protagonisty*, Praha 2008.

přístupů, zamýšlí se nad interpretačními možnostmi orálně historických rozhovorů. Třetí, nejkratší část předkládá vzory oslovovacích dopisů budoucím narátorům, vzory smluv o poskytnutí práv, ukázky záznamů rozhovorů, jejich přepisů, etický kodex České asociace orální historie a další praktické dokumenty.

Mluvené i psané slovo vedle sebe existovalo po tisíciletí. Přes argument z přednášky Dušana Třeštíka, že „historické povědomí“ a „smysl pro dějiny“ zrodila až evropská civilizace, se autoři dostávají k vykreslení vývoje orální historie v jednotlivých částech světa, od trochu paradoxní „kolébky“ – Spojených států amerických – až po pro nás cizokrajné země jako Čínu, Indii, Brazílii, Finsko. V roce 2016 uplynulo dvacet let od göteborgského založení International Oral History Association (IOHA), čímž padla třicetiletá éra dominující a zastřešující americké Oral History Association (OHA). Současnost je spojena s feminizací „oboru“ a vzestupem zájmu španělsky mluvícího světa. Orální historie ve světě míří kupředu a její česká sekce je jednou z předních v mezinárodní komunitě reprezentované IOHA.

Miroslav Vaněk stál u zrodu české orální historie. Proto do knihy vřadil i zasvěcený přehled vývoje orální historie v českých zemích. Od „pravěku“ devadesátých let minulého století, přes bod zlomu, jímž se stal grantový projekt *Sto studentských revolucí*,⁴ který na sebe strhl veřejnou pozornost, k ceněnému publikačnímu výstupu, jakým byly knihy *Vítězové? Poražení? a Mocní? a Bezmocní?*, až k již chladněji přijaté trojpublikaci *Obyčejní lidé...?!*⁵

Knihy *Třetí strana trojúhelníku* se může stát nepostradatelným pomocníkem pro zájemce z řad široké veřejnosti, kteří chtějí být – ve shodě s podtitulem – seznámeni s teorií i praxí orální historie, byť víc než kde jinde asi platí, že teprve cvičení dělá mistry, tedy až faktické vedení rozhovorů prověří badatelovy teoreticky nabyté znalosti.

Orální historie je řemeslem. Pro někoho může působit kacířsky sdělení, že písemné prameny nemusí mít nejvyšší prioritu a stěžejní výpovědní hodnotu. Kniha shrnuje aktuální informace o problematice orální historie. V českém prostředí už ochladl vzrušenější dialog, někdy monolog, nad limity a mezemi orální historie, při němž se argumentovalo nevědeckostí metody, která se různě ostrakizovala. Neznamená to, že by všem antipatiím byl konec, orální metoda se však stala respektovanou, lze ji využít při poznávání minulosti a studiu dějin, dokonce se vyučuje na vysokých školách.

Výstižně, v návaznosti na recenzovanou knihu, sepsal mnohé problémy spojené s orální historií Jan Gruber v článku *Orální historie mezi aktivismem a akademismem*.⁶ Za jeden z největších problémů považuje fakt, že interpretační studie nejednou připomínají pouze komentované úryvky z rozhovorů, prakticky nevyužívají jiný materiál, než jsou výpovědi narátorů, a neberou z valné části v potaz výsledky bádání z jiných oblastí, nesnaží se o teoretické, konceptuální uchopení studované otázky. Sami autoři publikace *Třetí strana trojúhelníku* si uvědomují aktuální stav. Dle Miroslava Vaňka se diskutuje pouze o podstatě

⁴ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu, životopisná vyprávění*, Praha 1999.

⁵ Miroslav VANĚK – Pavel URBAŠEK (ed.), *Vítězové? Poražení? Životopisná interview, I, Disent v období tzv. normalizace, II, Politické elity v období tzv. normalizace*, Praha 2005; Miroslav VANĚK (ed.), *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*, Praha 2006; Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.

⁶ Jan GRUBER, *Orální historie mezi aktivismem a akademismem*, (Příspěvek v rámci bloku článků *Možnosti a meze (české) orální historie.*), *Dějiny – teorie – kritika* 10/2, 2013, s. 275–280.

metody a možnostech orální historie. Nebezpečí vidí v zjednodušujících žurnalisticko-publicistických přístupech, vydávajících se až falešně za orální historii a porušujících etické normy. Jako příklad uvádí následky rozhovoru Mikuláše Kroupy s prokurátorem Karlem Vašem (s. 233–234).

Místo tečky Vaněk s Mückem v závěru knihy sympaticky vkládají otázku. Nachází se orální historie v českém prostředí aktuálně „ve fázi uznání“? Narážejí na schoppenhauerovský třífázový postulát o přijímání nových metod: zesměšnění → zuřivý nesouhlas a popírání výsledků → (skoro) samozřejmé uznání výsledků práce (s. 242). I na dalších místech jako zkušený tazatelé kladou otázky a nechtějí vždy vyčerpávající odpověď. Nemá pro ně smysl rozřešit, zda u orální historie převládají klady nebo zápory (s. 28). V polemice, zda je orální historie metodou či oborem (nebo snad pomocnou vědou historickou?), se příklánějí aktuálně k metodě (s. 17).

Orální historie v nastávajícím „počítačovém věku“ nahradí klasické písemné pozůstalosti, pronesl optimisticky v rozhovoru archivář Jindřich Schwippel, a připojil se tak k debatě o roli orální historie ve vztahu k soudobým dějinám. Že archiváři (postupující povětšinou od širších celků k jednotlivostem) nejsou v opozici k orálním historikům (kteří se vydávají cestou opačnou), si myslí i Pavel Mücke.⁷ Vztah mezi orální historií a archivnictvím/archivou je jen jednou z mnoha podoblastí v debatě o teorii a praxi orální historie. Národní filmový archiv, Masarykův ústav a Archiv AV ČR nebo Archiv UP v Olomouci patří k institucím, které věnují zvýšenou pozornost orální historii a jimž narůstají sbírky rozhovorů. Nikoliv náhodou zastřešují stavovskou organizaci, kterou je Česká asociace orální historie (COHA). Autoři zdůrazňují, že česká legislativa považuje orální historii za „problematickou“, a to především ve vztahu k zákonu na ochranu osobních údajů, autorskému zákonu i archivnímu zákonu. Poskytování orálně historických rozhovorů dalším osobám je citlivá záležitost závislá na dohodě mezi badatelem, správcem sbírky a narátorem.

Závěrem lze konstatovat, že čtivá kniha plní záměr, se kterým byla sepsána. Je cennou příručkou snažící se vyčerpávajícím způsobem předložit různorodá témata související s problematikou orální historie.

Roman Elner

⁷ Jindřich SCHWIPPEL, *Orální historie a archivní*, Archivní časopis 56/3, 2006, s. 177–183; Pavel MÜCKE, *Orální historie a archivnictví: konkurenti, či partneři?*, in: Milena Josefovičová – Adéla Jůnová Macková (edd.), *Učitel archivářů: Jindřichu Schwippelovi k osmdesátinám*, Praha 2015, s. 41–46.